

en „Irenischen“ te spreken onwetenschappelijk zou zijn.

Veeleer is deze tegenstelling volstrekt onberispelijk als: zaakrijk, onder ieders bevestiging vallend, en wat alles afdoet, ten volle, innerlijk en zedelijk waar.²²⁾

Hoe fel de strijd tegen deze irenischen ook moge geweest zijn, nooit heeft Kuyper de personen der ethische leidlieden willen aantasten. Zorgvuldig waakt hij er voor hen in persoonlijk geloof of karakter aan te tasten.

„Dat bij dien strijd (tegen de menschen n.l.) nooit op de personen, maar uitsluitend op hun leer de aanval geschiedde, is bekend aan een iegelijk die ons blad geregeld volgde.

Eer hebben we zelfs in de erkenning van de persoonlijke verdiensten van onze irenische broederen met anderen om den palm der eere geijverd.“²³⁾

„Nooit, nooit is door ons of van onzentwege het werk Gods buiten den kring van eigen geestverwanten verkleind, miskend of geminacht, en ons eigen hart is ons getuige, dat de liefde zelfs voor de broederen, die ons het bitterst harteleed aandedden, nimmer in ons gemoed is uitgebluscht.“²⁴⁾

Kuyper heeft er nooit aan gedacht b.v. achterdocht of kwaad vermoeden op te wekken tegen het „persoonlijk Christelijk geloof“ van mannen als Van Oosterzee; Van Toorenenbergen; Gunning. Eer integendeel: hoog waardeert hij in hoge mate de bewerking die het hart dezer mannen van Hooger onderging.²⁵⁾

Zeker er zijn onder de irenischen „ook wel verkeerde naturen en bittere geesten, maar zoo globaal genomen, maken ze toch (mits er niet over „Gereformeerden“ gesproken wordt) een vriendelijken, innemenden indruk. Er zijn er velen onder hen, die we zeer hoog in onze schatting stellen. Niet weinigen, tot wie we als onze meerderen in elk opzicht opzien. Enkelens zelfs die we hartelijk liefhebben; op wier achting we ongeveinsd prijststellen; en met wie het ons een voorrecht is soms saam te zijn.“²⁶⁾

Ja, Kuyper gaat nog verder: ook voor hun arbeid heeft hij in velerlei opzicht waardeering.

Want „even gul als we met deze waardeering van hun personen zijn, even welgemeend is ook onze hulde voor de resultaten, waarop ze ons wijzen kunnen. Ze bouwen net en vaardig. Het is soms een genot hun keurigen gevel aan te zien. De drempel noodigt tot binnentreden. En de vertrekken waarin ze u een onderkomen bieden, zijn ruim, hoog van verdieping, gezellig en goed geventileerd. Of, om de zaak bij haar naam te noemen, bij verreweg de meeste dezer broederen, vindt ge aangename vormen van voorstelling; een uiteenzetting van gedachten die zich prettig lezen laat; en een belijdenis in hoofdzaken van de u dierbare waarheden, aan het ondermijnen van wier vastigheid onze eeuw haar krachten doelloos verspilt.“

„Aan geringschatting van deze broederen denken we dus niet. „De waarde van hun belijdenis verkleinen willen we niet. Eer willen we anderen opwekken, om in het hoogschatten van hun persoonlijke hoedanigheden en het op prijs stellen van hun positieve resultaten, voor niemand onder te doen.“²⁷⁾

Maar daarmee houdt dan ook de waardeering op. Uit al hun arbeid en al hun vriendelijkheid en al hun talent en al hun ernst zal nooit een woonbaar huis voor de gemeente des Heeren in deze landen rijzen. Het fundament van hun velerlei theologie doen ze immers rusten op een grond die wegschuift. En ze bouwen met een bros cement dat splijten en verstulpen zal.

„Dat fundament nu is hun beginsel; dat cement hun methode — en op die alles afdoende stukken verschillen ze o.i. allen onderling, en al tezaam van de Gereformeerden“.

En daarom moet het Gereformeerde volk tot die Irenischen zeggen: „In uw huis hoe schoon en goed ook, gaan wij, wijl het vroeg of laat moet instorten niet in. Door den nood gedrongen bouwen we zelf.“²⁸⁾

In de gemeenten is het trouwe gereformeerde Kerkvolk niet van deze irenische broeders gediend. Wat ze geven en zeggen is te flauw, te zwevend.

Kuyper hoort het de eenvoudigen, die leven bij Calvin en Comrie en Brakel zeggen: „Waar we niet aanwilt, is, dat die nieuwe heeren alles beter willen weten, zelve ook vaak stomperts, die oude stoere godgeleerden als onbeholpen stomperts in een hoek zetten, en bij manier van een nieuwerwetsche table d'hôte ons in plaats van onzen ouden stevigen burgerpot, niets voor den honger bieden dan keurig opgemaakte, mooi er uitzien, lekker smakende, maar innerlijk voedingloze liflaffes“.

„Van dat dierste beweren, dat onze eeuw een nieuwe eeuw was, en dat dus ook de godgeleerdheid nieuw moest worden, en derhalve ook de belijdenis der gemeente in nieuwe woorden moest spreken, en in nieuwe vormen moest worden uitgedrukt, en op nieuwe manieren moest worden aanbevolen; en dat op grond daarvan de pygmeeën onzer tegenwoordige kerken in staat waren producten van geestelijke klaarheid te leveren waar een Calvijn's arbeid kinderspel bij leek, — zie daar weigerde men hardnekkig en halsstarrig ook maar iets van te gelooven.“

Ze noemen zich nieuw, maar ze bieden zoo weinig nieuws, en juist dat nieuwe is zoo zeepbelachtig, dat het een oogenblik wel prachtig in de zon glinstert, maar voor het tochtje van een even opengaande deur opeens weer uiteenspat“²⁹⁾

„De arme gemeente is zeeziek van al die zwe(r)-vende halfheden, van dat eindeloos verschuiven der grenzen en verbleeken van kleur op kleur waaraan de irenischen nu deze reeks van jaren het publiek gewend hebben. Alles is van hun gading, mits op één voorwaarde, dat het niet helder van kleur, niet beslist van tint, niet scherp belijnd zij.“³⁰⁾

„De gemeente weet en beseft nu eenmaal, dat als het Woord Gods weer een rotssteen der vastigheden is, dat er dan ook iets vast, iets beslissend, uit moet voortkomen en daarom wendt ze zich af van de irenische groep, die altijd aan het opsmelten, aan het losweken, aan het vloeiend maken der dingen is, en nooit den moed vindt om eens met den apostel kordaat te zeggen: ik haat den rok die van het vleesch besmet is.“³¹⁾

Ondanks het velerlei verschil van theologische opvattingen, dat binnen de omheining van het irenische kamp is te bespeuren, moet er toch een gemeenschappelijk, door allen aanvaard principe zijn, dat hen in de praktijk van het kerkelijke en universitaire en politieke handelen een gedragslijn doet volgen.

Dat principe is er inderdaad.

Het is het beginsel van het legitimisme³²⁾, de leer, die, praktisch loslatend het beginsel: „er staat geschreven“, alleen maar ziet naar „wat is geschied“. De dingen moeten gelaten worden zooals ze zijn, want God heeft ze zoo gemaakt! Geen energieke kerkreformatie, geen krachtige politieke actie. „Men moet God laten werken“. „Afwachten“. „Bidden“. „De gegeven toestand aanvaarden“. Niet breken desnoods met een valsche kerkelijke organisatie.

Reeds Groen had ontzaglijk met deze opvatting te worstelen gehad. Moet de kerk door rechtsherstel worden gereformeerd, door kerkrechtelijke uitdrijving van de modernen en desnoods ongehoorzaam zijn aan de kerkelijke besturen (aldus Groen) of moet men alleen preeken, evangeliseren, bidden, de kwaal laten uitzielen (zoo Da Costa).

Fel heeft Kuyper dit funeste beginsel bestreden.

Als hij in een rede enerzijds de Gereformeerden en anderzijds de Modernen heeft geleekeend, schetst hij de irenische groep als volgt: „En tusschen deze beide even energieke groepen in, vlijt zich dan op het elpenbeen eergestoelte in het zachte kussen van satijn een derde gezelschap neder, wier slechtste type u een Gallio, wier beter beeld u een Gamaliël en wier fijnste karakter u een Erasmus toonen kan. Mannen die drijven naar de stroom drijft, maar in dien stroom nooit koers noch vaart wisten te nemen; die (hun wilskracht tot keuze, hun geestkracht tot kloek daad onbekwaam) hun lieve leven lang tusschen de polen in slingeren, en, nooit verstaan hebbende wat heldenmoed, noch ooit gegist hebbend, wat hooger geestdrift beteekent, de kustvaart in een visschersloep o, zoo behagelijk vinden, maar nooit afsteken naar de diepte der zee. Half het aardsche en half het beter Vaderland! Altoos Middelmaat hun leus, en Geleidelijkheid hun Shibboleth. Helden op het asfaltplaveisel, maar hoog op het wilde bergpad van duizeligheid ineenzinkend, zoo niet sidderend van angst.“³³⁾

Nog dieper heeft hij het drijvend beginsel van al de irenischen gepeild in zijn onovertroffen rede „IJzer en Leem“. Daar vinden we het volgende: „Maar dieper nog vreet de derde kanker in, die van het Legitimisme, dat tot zelfs in gereformeerde kringen zijn alle energie-doodende werking gevoelen doet. Waaraan herkent ge dit gif? Hieraan, M. H., dat een mensch zich vermeet, om Gods verborgen wil voor Zijn geopenbaarden wil inste te schuiven. Schriklijke dwaling, die in de dagen der Hattemisten en hun antinominiaansche gebroedsel ten slotte alle stutten der eerbaarheid heeft omgerukt, en onder het roepen van „Heere, Heere!“ in het slijb der gruwbaarste zonden verzonken is! Welnu, datzelfde Legitimisme steekt ook thans den zondigen kop weer op, en praat u aan, „dat de dingen toch niet anders zijn, dan God ze gewild heeft“, „dat God zelf, als het anders worden moet, het wel anders

maken zal“; „dat wij er hebben af te blijven, en wat is, stil moeten laten doorwerken“, want dat, „wat er ook voor toestand geboren worde, het een mensch niet toekomt, iets te bestaan tegen 's Heeren wil“. Zoo zingt de Sirene haar lied op vrome tonen en ze verrukt en verleidt er de zielen mee. Het oude liedeken alsof de dief tot dief gepraedestineerd ware, en op dien grond door Gods wil tot dieverij geroepen. Een schriklijke dwaalleer, die natuurlijk alle Protestantsche, en alle Gereformeerde wezen ondermijnt. Want als Gods verborgen wil, en niet de wil die in Zijn Woord geopenbaard is; ons ten richtsnoer strekt, waarloet dat Woord dan, en waartoe dan de Wet des Heeren?

En daarom, God verlosse er ons van, Broederen, want dat Legitimisme is, op geestelijk terrein overgebracht, voor alle Christelijk, voor alle Gereformerd, voor alle eerbaar leven de dood!“³⁴⁾

Heel deze geesteshouding is niets anders dan een „gesluisd Pantheïsme, dat u influistert, hoe „niets mag gemaakt, maar alles moet groeien“; hoe ook zonder de ingrijping der tucht „de waarheid vanzelf wel de leugen overwinnen zal“; hoe „een deel van waarheid in elke dwaling schuilt en dies aan die dwaling tijd dient gelaten, om haar waarheidskiem te ontwikkelen“, en wat zoetelijk verleidelijke phrasen er meer zijn, om ons te bekoren door het schoon van een ongestoord en dus uitziekend proces, waarin alles gemengd en vermengd ligt, en waardoor ten slotte de leugen in de waarheid, ja, zelfs de zonde in de deugd verslonden wordt. O, ge kent de gevaarlijke verleiding van deze pantheïstische gedachte van het „ongestoorde, zichzelf roddend proces der historie“ niet.“³⁵⁾

Wat de Irenischen willen is niets anders dan het huldigen van een „doorziek-systeem“. En aan dat „doorziek-systeem“ ligt „een beschouwing over des menschen natuur en het wezen der zonde ten grondslag, die we als uitbroedsel van filosofische gedachten spinsels op grond van Gods Woord verwerpen; en er ligt evenzoo in een verwarren en dooreenmengen van Gods geopenbaarden en verborgen wil, die we diep onethisch, wijl onzedelijk vinden, en waardoor in waarlijk niet geringe mate de veerkracht van karakter en de stoere energie der persoonlijkheid bij onze irenische vrienden wordt ontzenuwd en verzwakt.“³⁶⁾

Deze irenischen hebben Kuyper en de zijnen rusteloos, heftig, dikwijls ook bitter en weinig nobel bestreden.

Zij hebben, om maar iets te noemen, in 1875 de oprichting van een Christelijke Universiteit verhinderd.

Zij hebben, in 1880, de oprichting van de Gereformeerde Universiteit hartstochtelijk tegengestaan.

Zij hebben in 1886 Kuyper en de zijnen onbewogen de kerk uitgeworpen als heidenen en tollenaars.

Wij willen van dien strijd der irenischen tegen Kuyper iets gaan zien.

Ontroerend is het om na te gaan, hoe Kuyper geleidelijk aan al scherper tegenover de orthodoxe „broeders“ en de irenische vrienden is komen te staan.³⁷⁾ Hij heeft een botsing nooit begeerd, maar de onverbiddelijke logica van een alles beheerschend beginsel, waaraan hij trouw bleef, heeft hem voortgedreven, en zoo is de oorlog ontketend en al feller aangewakkerd tot het ten volle tot een breuk kwam, bijna op elk terrein.

Als student was Kuyper modern, van Groen had hij nooit wat gelezen. In Beesd, zijn eerste gemeente, raakte hij los van het modernisme, maar bleef nog enkele jaren sterk onder ethischen invloed. Maar 't was slechts een doorgangsfase. Kuyper was op weg om Gereformeerd te worden. En naarmate hij dat meer wordt, en dienovereenkomstig handelt, rijzen de conflicten. De een na den ander der irenische leiders keert zich dan van hem af.

Niet vóór 1868 is Kuyper in persoonlijk contact gekomen met de orthodoxe en irenische leiders in den lande. Met open armen werd hij ontvangen. Buiten alle afmeting, zoo schrijft Kuyper later, was zelfs de consideratie waarmee men aanvankelijk den home novus (den nieuwing) in dien kring van toongeveren legentrad.

Chantepie de la Saussaye had Kuypers eerste kerkelijke brochure met veel lof aangekondigd. Hij liet Kuyper zelfs voor hem optreden en bevestigde hem gulle gastvrijheid. Door Beets werd hij naar Utrecht gehaald.³⁸⁾ Van Toorenenbergen

34) „IJzer en Leem“, p. 34.

35) Idem, p. 25.

36) „De Heraut“, No. 215.

37) Meermalen gaf Kuyper een boeiende schets van zijn opnemings in en uitwerping uit den kring der toonaangevende orthodoxen. Zie: *Confidentie*, p. 43 v.; *Revisie der Revisie-legende*, p. 25 v.; *Bedeeld noch Gezegd*, p. 25 v.

38) Dit werd mij meegedeeld door Prof. Honig. Beets, toen nog predikant te Utrecht, maakte den Kerkeraad aldaar attent op den jongen dominé van Beesd, die, modern van de Universiteit gekomen, naar hij vernomen had, orthodox was geworden. De vader van Prof. Honig, die onderling was, behoorde tot de commissie, die Dr Kuyper is wezen „hooren“. Hartelijk dank ik ook hier mijn hooggeachten Leermeester voor deze mededeeling en voor het verloop deze interessante bijzonderheid te mogen publiceren.

22) „De Heraut“, No. 54.

23) „De Heraut“, No. 52.

24) „De Heraut“, No. 350.

25) „De Heraut“, No. 113.

26) „De Heraut“, No. 54.

27) „De Heraut“, No. 54.

28) „De Heraut“, No. 54.

29) „De Heraut“, No. 94.

30) „De Heraut“, No. 200.

31) „De Heraut“, No. 200.

32) „De Heraut“, No. 255.

33) „Tweeërlei Vaderland“, p. 23.

kwam h
Bronsv
catie, m
Zoo ar
rend, ho
Van de
in de Be
kwaad g
gers we
van die
als men
altijd iel
Vooral
schen ke
dien, hij
hij juist
had heb
Toen
zelfstand
de zijne
tepie vo
want de
onder, n
levenskr
Op ee
Van To
zijn lang
hetzelfd
theorie
Gerefor
Kort
Oosterze
en dat
het eind
Beets
van Gr
gansch
Groen l
zichzelf
lijke ge
motto 2
zonen v

Gij
Ma
Uw
En
Gij
Gij
Ma

In 187
bij de
openba
winnen
hij een
dan te
Schrift
inleidin
heele
scheidb
Ja ze
„Protes
orthodo
gevaar,
dreigde
(Dr Ku
kregen.

Kuyper
ander
„en een
weigere
interpel
werd te
niet va
beging

In d
kennen
hen, l
bij elk
mij die
schonk
diepe v
tiëren
Toen
overkw
Groens
kruis. E

Felle
Naar
konkre
neemt

In 18
een Ch
gansch
de inst
oorzaal
weige
Zij wil
Tooren

39) Ri
Staats
40) Zi
41) Zi
belangrij
1870, p.
42) W
Rullman
43) R
44) B